

Bütçenin önceliği afet yönetimi olmalıdır

30 Ekim 2020 Cuma günü saat 14.51'de, Ege Denizi Seferihisar ilçesi açıklarında meydana gelen ve Ege Bölgesi genelinde hissedilen deprem İzmir'de yakıcı kayıp ve hasara neden oldu.

Deprem riski altında bulunan diğer şehirlerimizde olduğu gibi İzmir'de de deprem riski yanlış arazi kullanımı, denetimsiz kentleşme ve yapılaşma, hızlı ve plansız sanayileşme ve çevresel düzensizlikler gibi nedenlerle geçmişten bugüne sürekli artmıştır. Tüm bu risklere rağmen, gerekli önlemler alınmadığı için 100'den fazla vatandaşımız hayatını kaybetmiş, kentte maddi ve sosyo-ekonomik bir tahribat meydana gelmiştir.

Bu deprem ile ülkemizin afetlere yeterince hazır olmadığı, afet öncesi, afet anı ve sonrasına ilişkin kurumsal, yasal ve uygulama sorunları ve eksiklikler bulunduğu gerçeği bir kez daha görülmüştür.

Başta depremler olmak üzere pek çok afet riski ile karşı karşıya olan ülkemizde, İzmir depreminde verdiğimiz acı kayıplar, kriz yönetimi anlayışının terk edilerek, risk yönetimi anlayışının benimsenmesi gerektiğini bizlere tekrar hatırlatmıştır.

DEVA Partisi olarak afet yönetimi konusunda tespit ettiğimiz sorunlar ve çözüm önerilerimiz şu şekildedir:

1. Merkezi ve Yerel Düzeyde Etkin Kurumsal Yapılar Kurulmalıdır

Etki analizi depremin meydana geldiği ilk anda hızlı ve yeterli bir şekilde yapılamadı. Depremin gündüz saatinde meydana gelmesi, havanın son derece açık olması ve yağışlı olmaması, hava desteği (helikopter veya drone) kullanılarak depremin etki alanının belirlenebilmesine imkân sağlıyordu. Ancak saatler geçmesine rağmen depremin etkisine dair vatandaşlarımızın sosyal medyadan yaptıkları paylaşımlar dışında bir bilgi akışı sağlanamadı. Yıkılan bina ve enkaz sayıları konusunda dahi net bir bilgi verilemedi. Bu tür afet ve acil durumlarda, çalışmalarını yürüten tüm kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlaması amacıyla kurulan AFAD, bu konuda son derece yetersiz kaldı. Afet sonrası en acil ihtiyacın çadır, battaniye ve gıda olduğu göz önüne alındığında, AFAD'ın ilk çağrısının battaniye ve gıda yardım talebi olması depreme hazırlıksız yakalandığını göstermesi açısından bu yetersizliğin en çarpıcı ve vahim örneğidir.

Kurumlar tutarsız bilgiler paylaşmaya başladı. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı, camilerin geçici barınma amacıyla kullanılabileceğini ilan etti. Hâlbuki bu kararı geçici barınma planlamasını yapan yetkili birimlere bırakmış olsaydı, camilerin de bir yapı olduğu ve artçı depremlerde yıkılma tehlikesi bulunduğu kendilerine hatırlatılabilirdi. Tabii eğer önceden hazırlanmış bir geçici barınma planlaması varsa...

Bir diğer örnek ise, deprem sonrası sosyal medyada enkaz videoları paylaşılırken, afet yönetiminin baş aktörü konumunda bulunan İzmir Valisinin yaptığı "can ve mal kaybımız yok" açıklaması oldu. Bu açıklama, hem İzmir'in hem de valinin beklenen depreme hazırlıksız yakalandığının net bir fotoğrafıydı. Vatandaşlarımız, tüm bu belirsizlikler sonucu ortaya çıkan bilgi kirliliğine karşı, sosyal medyadan bilgi edinmeye çalıştı. Oysa daha önceden hazırlanmış bir medya iletişim planı olmalıydı ve buna göre kamuoyu bilgilendirmelerinin ne düzeyde ve nasıl yapılacağı önceden belirlenmeliydi.

Vatandaşlarımız kayıp yakınlarını sosyal medya aracılığıyla bulmaya çalıştı. Oysa AFAD adrese dayalı nüfus kayıt sisteminden yıkılan binalarda oturanların kayıtlarını çıkarıp, o kişilere ulaşmaya çalışmalıydı. Buna göre kayıp listesi oluşturulmalı ve bu liste şeffaf bir şekilde ilan edilmeliydi. Sosyal medya ve benzeri yollarla kayıplarını arayanları da sisteme dâhil etmeli, kamuoyunu şeffaf şekilde bilgilendirmeliydi. Enkazların yerleri başta olmak üzere gerekli bilgiler coğrafi bilgi sistemleri temelli haritalar üzerinde kamuoyuyla paylaşılmalıydı.

Yerleşim birimlerinin afet güvenliği sürecinin en önemli aktörlerinin yerel yönetimler olduğu unutulmamalıdır. Etkin afet yönetim modelleri, yerel yöneticiler ve yerel yönetim birimlerinin aktif katılımıyla bütünleşen yaklaşımların başarılı olduğunu göstermektedir.

Bu deprem; afet hizmetlerinin afet öncesi, sırası ve sonrasında etkin ve hızlı bir şekilde yürütülebilmesi için merkezi ve yerel düzeyde kurumsal yapıların güçlendirilmesi ve işbirliği içinde çalışması gerektiğini bir kez daha göstermiştir.

- Merkezi ve yerel tüm kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, akademik kuruluşlar, medya, sivil toplum kuruluşları (STK), aile ve bireye kadar uzanan tüm toplum ile uluslararası kuruluşları afet yönetiminin bir paydaşı olarak görüyoruz ve bu paydaşlar arasında güçlü bir işbirliğinin kurulmasını ve yaygınlaştırılması gerektiğine inanıyoruz.

- Afet ve acil durumlarla ilgili faaliyetlerin bir bütünlük içinde yürütülmeleri ve bu alanda görev yapan kuruluşların koordineli bir şekilde çalışabilmeleri amacıyla kurulan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı **AFAD**, sadece kural koyucu, yönlendirici, koordine edici, destekleyici ve denetleyici olacak şekilde **yeniden yapılandırılmalıdır**.
- Merkezi ve yerel yönetim birimleri arasındaki yetki dağılımı, sorumluluk ve koordinasyon sistemleri net şekilde belirlenmelidir. Yerel yönetimlerin afet yönetiminin tüm safhalarında inisiyatif almalarını ve hızlı tepki vermelerini kolaylaştıracak, merkezi yönetimin müdahalesine gerek kalmadan işbirliği yapabilmelerine imkân verecek bir şekilde yönetim becerileri ve kapasiteleri güçlendirilmelidir.

2. Afet Mevzuatı Tüm Yönleriyle Ele Alınmalıdır

Mevzuat, afet yönetiminin iyileştirilmesi ve kurumsallaşması için en güçlü araçtır. Sistemin çatısını oluşturur; diğer temel esaslar mevzuat çerçevesinde ele alınırlar. Bütünleşik ve uluslararası normlara uygun bir afet yönetimi sisteminin kurulabilmesi, merkezi ve yerel düzeydeki tüm kurum ve kuruluşların görev, yetki ve sorumluluklarını görebilmeleri için;

- Afetlere dair mevzuat bütünleşik bir şekilde düşünülmeli ve risk yönetimi ilkelerine göre yenilenmelidir.
- Yerel yönetimlere, afet öncesi çalışmalar başta olmak üzere, “afetlere hazırlık ve zarar azaltma” konularında, kanunla düzenlenmek üzere, etkin sorumluluklar verilmelidir.
- Afet yönetiminde, sivil halkın katılımını sağlayacak ve gönüllü yapılanmalarını teşvik edecek çalışma esaslarını düzenleyecek mevzuat güçlendirilmelidir.

3. Afet Risklerinin Azaltılması Konusunda Süre Gelen Eksiklikler Giderilmelidir

Afet risk azaltma çalışmalarını sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olarak görüyoruz.

- Risk azaltma çalışmalarının etkinliğini artırmak için afet yönetimin tüm paydaşları arasında güçlü bir işbirliği kurulması ve yaygınlaştırılmalıdır.
- Yaşanmış afet ve acil durumlara ilişkin deneyimler, sonuçlar, her türlü bilgi ve belge, görüntüler ve istatistiksel bilgiler ile mevcut afet gözlem sistemleri

tek bir merkezde toplanarak güvenilir ve hızlı bir şekilde kullanıma sunulmalıdır.

- Merkezi ve yerel düzeyde tüm afet türlerine karşı, eğitim programları, müdahale yönetim sistemleri, uzun dönem sosyal-ekonomik iyileştirme stratejilerini de içeren Afet Risk Azaltma Planları ivedilikle hazırlanmalıdır.
- Belediyelere, Afet Tehlike Haritalarının ve mikro bölgeleme haritalarının hazırlanmasına yönelik çalışma yapma ve bu çalışmaları imar planlarına yansıtma yükümlülüğü getirilmelidir. Bölgesel planlardan uygulama imar planına kadar tüm planlama süreç ve kademelerinde afet tehlikesi ve risk haritaları mutlaka dikkate alınmalı ve kullanılmalıdır.
- Kamuoyunun afet bilincinin istenen seviyede olmaması alınacak tedbirlerin hedefine ulaşmasını güçleştirir. Bu nedenle afet yönetiminin tüm süreçlerine toplumun tüm kesimlerinin katılımıyla, kamuoyunun afet yönetiminin her bir evresi için yeterli ve katkı sunabilecek düzeyde bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır.

4. Sıklıkla Başvurulan İmar Aflarından Vazgeçilmelidir

Sık sık başvurulan imar afları ile kurallara aykırı yapılaşma bir nevi teşvik edilmiştir. Bu aflar, ülkemizde yerleşme ve yapılaşmaların kural dışı, denetimsiz ve güvensiz olarak gelişmesinin en önemli nedenlerinden birisi olmuştur. Son olarak 2018 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın uygulamaya koyduğu ve 31 Aralık 2017 tarihinden önce yapılan yapıları yasal hale getiren İmar Barışına, nüfusa göre en yüksek başvurunun İzmir'de gerçekleşmiş olması, meydana gelen yıkım ile imar afları arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir.

Maalesef hafif hasarla atlatılması gereken bir depremde yapılar kullanılamaz hale gelmiş, çok sayıda can kayıpları yaşanmıştır.

- Usulsüz yapıların imar affı uygulamasıyla kabul edilebilir hale geldiği anlayış hızlıca giderilmelidir. Bu uygulamadan yararlanan yapıların ivedilikle takip ve tetkiklerinin yapılarak gerekli önlem ve uygulamaların hayata geçirilmesi zaruridir.

5. Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Adil Şekilde Yapılmalıdır

Yanlış arazi planlamaları, hızlı nüfus artışı, denetimsiz şehirleşme ve sanayileşmenin doğurduğu kaçak yerleşme ve yapılaşmalara engel olunamayışı, ülkenin afet tehlikesinin şehir planlamasına temel veri olarak

dahil edilmemesi, günümüzde güvenli olmayan riskli yerleşme ve yapılaşmalarla karşı karşıya kalmamıza neden olmuştur.

Ege Denizi Seferihisar ilçesi açıklarında meydana gelen bu depremin, merkez üssüne yaklaşık 67 km uzaklıkta bulunan İzmir'de bu kadar büyük çapta hasara yol açması, binaların yumuşak zeminler üzerinde ve/veya zemin özelliklerine uygun olarak inşa edilmediğini ve yapı stokunun artık miadını doldurduğunu göstermektedir.

2011 Van depreminden sonra yürürlüğe giren ve önemli bir risk azaltma aracı olarak gördüğümüz kentsel dönüşüm uygulamalarının hangi kriterlere göre yapıldığı, yeterince adil ve şeffaf bir şekilde yapılıp yapılmadığı soruları akıllara gelmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin son yıllarda bir rant aracı olarak görüldüğüne üzülererek şahitlik etmekteyiz.

- Kentsel dönüşüm, afet risklerini azaltma programları için önemli bir araçtır. Riskli alan ve yapıların dönüştürülmesinde afet tehlikesi, etkilenecek nüfus ve finansal gereksinim gibi parametrelere göre, fiziksel mekânın dönüştürülmesi ile birlikte sosyokültürel ve sosyoekonomik boyutlar da dikkate alınarak adil ve şeffaf bir şekilde kentsel dönüşümler yapılmalıdır.

6. Yapı Denetim Sistemi Revize Edilmelidir

Yaşadığımız depremler sonucunda meydana gelen can ve mal kayıpları, etkili bir yapı denetiminin yapılmadığını göstermektedir. Yeterli olmayan bir proje yapım ve denetim sürecini takiben inşaat aşamasına geldiğinde yapı denetimleri, yeterliliği tartışılan yapı denetim kuruluşları tarafından yerine getirilmektedir. Doğrudan müteahhit firma tarafından seçilen ve mali olarak denetledikleri yapı müteahhidi ile muhatap olan denetim firmasının sağlıklı bir yapı denetimi gerçekleştirilmesi mümkün değildir.

- Yapı denetim sistemini imar ve yapılaşma sisteminin bir parçası olarak ele alan bütüncül ve köklü değişiklikler yapılmalıdır.
- Güvenli yapıların yapılmasının yanı sıra, arazi ve çevre şartlarına uygun, toplum kültürüne uyumlu mimari yapıların inşa edilmesini sağlayan, bağımsız ve yetkin kişi veya kurumlar tarafından yapılan, uluslararası anlayış ve standartlar ile uyumlu bir yapı denetim sistemi kurulmalıdır.
- Yapı malzemelerinin hem üretim hem de uygulama safhalarındaki denetimlerinin ciddi bir şekilde yapılması sağlanmalıdır. Gerekli cezai müeyyideler usulsüzlük yapan hiç kimseyi kayırcı boşluk ihtiva etmemelidir.

- Yapı müteahhitliği mesleğinin icra edilebilmesi için bir standart ve lisanslama getirilmelidir.

7. Afet Sigorta Sistemi Geliştirilmelidir

Afet Sigortası, afet sonrası durumu iyileştirme ve riskleri yönetme konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü sigorta, çok sayıdaki sigortalı üzerindeki riskleri dağıtarak riski azaltmakta ve afet sonrasında insanların ayakları üzerinde durmasına yardımcı olmaktadır.

Riskin paylaşılmasına yönelik Zorunlu Deprem Sigortası uygulaması önemli bir adım olarak kabul edilse de, afetzedelerin kayıplarının karşılanmasında sigorta sistemi dışında hâlâ kamu kaynaklarının kullanılmasına devam edilmektedir.

- Mesken olarak kullanılan konutlara ek olarak ticari ve sınaî amaçla kullanılan binalar, kamu hizmet binaları ve köy yerleşim alanlarında bulunan meskenler de sigorta sistemine dâhil edilerek afet sigorta sisteminin kapsamı genişletilmelidir.
- Afet sigortası, tüm afet ve yapı türlerini kapsayacak şekilde genişletilerek yaygınlaştırılmalıdır.

8. Afetlere Hazırlık ve Müdahale Çalışmaları Gözden Geçirilmelidir

Ülkemizde yaşanabilecek her tür ve ölçekte, afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak kurum ve kuruluşlara ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamak, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemek maksadıyla hayata geçirilen Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), önemli bir çalışma olarak sistemdeki yerini almıştır. Ancak 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ile kurum ve kuruluşların yapısında yapılan değişiklikler, henüz plana yansıtılmamıştır. Bu durum kurumların görev yetki ve sorumluluklarında çakışmalar ve boşluklar oluşmasına neden olmuştur. Bu eksiklik, depremin ilk anlarından itibaren kendisini belli etmiştir.

Ayrıca, TAMP kapsamında gerçekleştirilmesi gereken faaliyetlerin ve oluşturulması gereken kapasitelerin, İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri başta olmak üzere yerel kurumların sahip olduğu kapasiteler ve personel sayıları ile yerine getirmeleri de imkânsızdır. Bu durum, afet ve acil durumlarda yerel yönetimleri merkezi yönetimin güdümünde bırakmaktadır. Oysa afetler, etkin müdahale için yerelden yönetilmesi gereken olaylardır.

- Merkezi ve yerel düzeyde Afet Müdahale Planları; değişen her türlü şartlara karşı güncelliğini koruyabilen, afet ve acil durumun meydana geldiği bölgenin sosyolojik yapısını dikkate alan, daha dinamik ve esnek bir şekilde revize edilmelidir.
- Afetlere ilk müdahalenin yerelden yapılacağı gerçeğinden yola çıkılarak, illerin afet müdahale planlarını kendi afet tehlike ve risklerine göre yapmalarına ve bu yönde kapasite geliştirmelerine imkan sağlanmalıdır.
- Müdahale kapasitesinin temelini teşkil eden arama kurtarma alanında insan, teknik donanım, fiziki alt yapının envanteri çıkarılmalı, ihtiyaçlar belirlenmeli, orta ve uzun vadeli planlar yapılarak yaklaşık Dünya standartlarında itfaiyeci sayısı ve eğitimli ve sürekli görev alabilen gönüllüden oluşan ideal duruma ulaşılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Arama kurtarma personellerinin eğitimleri için içerisinde simülasyon merkezleri ve modern tatbikat alanları da bulunan bölgesel eğitim merkezleri kurulmalıdır.
- AFAD Başkanlık bünyesinde bulunan, Afet ve Acil Durum Eğitim Merkezi, farkındalık eğitimleri ve profesyonellerin eğitimleri için usul, esas ve standartları belirleyen, bu konularda sivil toplum kuruluşlarını organize eden, destek programları hazırlayan ve eğitici eğitimlerinin yapıldığı, ölçme değerlendirme esaslarının belirlendiği eğitim merkezine dönüştürülmelidir. Afet ve Acil Durum Eğitim Merkezi'nin belirlemiş olduğu standartlar çerçevesinde çalışan bölgesel eğitim merkezleri kurulmalıdır.

9. Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllülerin Etkinliği Artırılmalıdır

Modern dünyada afetlere müdahalede gönüllülük, etkinlik ölçümü için önemli bir parametre olarak kabul edilmektedir. Bu alanda mevcut durumun analizi yapılmadığı gibi geleceğe ilişkin planlamalarda da eksiklikler olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye ölçeğindeki ülkelerde arama kurtarma görevi yapan personel sayısı 150 bin ila 170 bin arasında değişmektedir. Slovenya gibi bir ülkede nüfusun yüzde 80'i gönüllü olarak sisteme akredite iken bu durum Türkiye'de yok denecek kadar azdır. Örneğin ABD'de 354.600'ü profesyonel, 786.150'si gönüllü itfaiyeci olmak üzere toplam itfaiyeci sayısı 1.140.750'dir. Türkiye'de ise bu sayı tüm arama kurtarma personeli de dahil yaklaşık 34.000'dir.

- Afetin her aşamasında, her kişinin yetkinlik ve uzmanlık alanlarına göre, sivil toplum örgütleri üzerinden gönüllü olabileceği bir afet gönüllülük sistemi kurulmalıdır. Gönüllü yapılanmaları ve katılımı yasal düzenlemeler ile teşvik edilmelidir.
- Sivil toplum kuruluşlarının afet ve acil durum yönetimi ile ilgili akreditasyon esasları ve hizmet standartları belirlenmelidir. Akredite olan sivil toplum kuruluşlarına arama kurtarma ve diğer alanlarda araç-gereç, malzeme, eğitim, kurumsal kapasite geliştirme gibi başlıklarda mali ve teknik destek verebilecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Meslek odalarının kaldırılması gibi akıl dışı söylemler yerine, daha güçlü meslek odalarının varlığı ve çalışmaları desteklenmelidir. Meslek odalarının bilgi ve birikimlerinden istifade edilmesinin yanı sıra alınacak kararlara katılımları sağlanmalıdır.

10. Afet Sonrası İyileştirme Yaklaşımları Değiştirilmelidir

Deprem sonrası müdahale faaliyetlerinden sonra, hayatın normale dönmesi için iyileştirme çalışmaları yapılacaktır.

- Şu anda ülkemizde sadece hasar tespit, acil yardım ve konut yapımından ibaret olan bir iyileştirme anlayışı vardır. Günümüzün ihtiyaçlarından uzak olan bu anlayış, hayatın normale döndürülmesinin yanı sıra, eskisinden daha iyi bir noktaya nasıl taşınacağını öngören, ekonomik ve sosyal iyileştirme gibi uzun vade iyileştirme stratejilerini de içeren bütüncül ve kapsayıcı bir iyileştirme sistemine dönüştürülmelidir.
- Deprem sonrasında yapılan hasar tespit çalışmalarında, teknolojik gelişmelerle uyumlu, sade ve kolay uygulanabilir, standart bir hasar tespit değerlendirme yöntemi bu konuda uzman sertifikalı mühendisler tarafından uygulanmalıdır.
- Afetlerden etkilenmiş olan toplulukların ihtiyaçlarının karşılanmasını, hayatın bir an önce normale döndürülmesini, ekonomik, sosyal, çevresel ve psikolojik kayıpların en düşük düzeyde olmasını sağlayacak, bilimsel verilere dayalı, Afet İyileştirme Planı hazırlanmasına ilişkin usul ve esaslar belirlenmelidir. Belirlenen bu usul ve esaslar çerçevesinde afet olması muhtemel olan yerleşim yerleri ve bölgeler için Afet İyileştirme Planları hazırlanmalıdır.